

Bir İngiliz Resmi Yayınına Göre Çanakkale Cephesine Ait Bazı İstatistikî Bilgiler

İsmet ÜZEN*

Öz

Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletlerinin yanında savaşa girmesiyle birlikte İngiltere ile de savaşmak zorunda kalmıştır. Türk ordularının İngilizlerle savaştığı cephelerden birisi ve en önemlisi Çanakkale cephesi olmuştur. Bu cephe ile ilgili her iki taraf çok sayıda literatür yayınlamıştır. Çanakkale cephesi hakkında Türk tarafının aksine İngiliz resmi yayınları oldukça erken dönemde, 1920'lerde yayınlanırken, Türk tarafı 1978'den sonra yayınlamaya başlamıştır. İngilizlerin yayınladığı Çanakkale Cephesi'ne ait resmi yayınlarından bir tanesi de istatistikî bilgilerdir. Derli toplu olarak yayınlanan İngiliz resmi istatistik yayınında Çanakkale Cephesi hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bunlar, Çanakkale'deki toplam İngiliz kuvveti, ölü, yaralı, esir ve saire tüm zayıatı, subay, astsubay ve er ile İngiliz ordusunda bulunan milletlere ve aylara göre zayıatı kapsayan ayrıntılı bilgilerdir. Bu bilgilerle, Çanakkale'deki Türk kuvveti ve zayıatı ile mukayese yapabilmek imkânı olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Çanakkale, zayıat, istatistik

Some Statistics about Dardanelles according to an Official History of British

Abstract

When the Ottoman Empire entered the First World War in the side of Central Powers she had to fight with Britain. The Dardanelles was the most important front among Turkish fronts. Both sides published a lot of books about

* Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ismetu-zen@mynet.com.

it. On the contrary the Turks, British had published official history about the Dardanelles in the early period and the Turks had published official history after 1978. Among British official history about the Dardanelles was statistics. There is detailed information such as British total force, detailed British total casualties. This detailed information gives us opportunity to comparison with Turkish force and casualties in the Dardanelles.

Keywords: Britain, the Dardanelles, casualties, statistic

Giriş

İtilaf Devletleri Balkan savaşlarından yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti ile bir ittifaka yanaşmamış ve Osmanlı Devletinin bütün ittifak tekliflerini ret etmişti. Dünya savaşı sonunda siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak isteyen Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşına Almanya'nın safında girmek zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti seferberlik hazırlıklarını tamamladıktan sonra Ekim 1914 sonunda Rus limanlarını bombalamak suretiyle savaşa girmişti.

İtilaf Devletlerinin Çanakkale'ye saldırı fikri Rus Orduları Başkomutanı Grandük Nicola'nın Aralık 1914 sonunda İngiliz Harbiye Nazırı Kitchner'den Osmanlı kuvvetlerinden bir kısmının Kafkas cephesinden uzaklaştırılmasını sağlayacak bir kara veya deniz gösterisinin yapılmasının mümkün olup olmadığını sorması ile hız kazandı. Daha 1 Eylül 1914'te Churchill Mısır'ı en iyi şekilde savunmanın yolunun Çanakkale'ye saldırmakla mümkün olduğunu dile getirmiş ama bu fikir elde yeterli kuvvet olmadığı gerekçesiyle kabul görmedi. Bu yardım talebi üzerine İngiltere Ruslara en etkili yardımın Çanakkale'de olacağına karar verdi. Yapılacak saldırının sadece savaş gemileriyle mi yoksa savaş gemileriyle desteklenen kara kuvvetleri ile mi yapılacağı tartışıldı. Ardından yeterli kara kuvveti olmadığı gerekçesiyle savaş gemileriyle Boğazları zorlama karar verildi. Bundan sonra sefer hazırlıklarına girildi ve bölgeye savaş gemileri gönderildi.

Bu seferden beklenen sonuçlar şunlar idi: Boğazlar ve İstanbul ele geçirildiği takdirde Osmanlı Devleti savaş dışı kalacak, Mısır ve Hindistan'a yönelik Türk tehdidi ortadan kalkacaktı. Boğazlar yoluyla dış dünyaya açılmayan Rusya ile ulaşım sağlanacak, kendisine ihtiyaç duyduğu silah ve cephane yardımı yapılarak Doğu Cephesinde Almanlara karşı direnmeye devam etmesi sağlanacak ve Rusya'nın ihraç edemediği 1914 yılı tarım mahsulünü Avrupa'ya ihraç edebilecekti. Hangi tarafa katılacakları konusunda tereddütte bulunan Bulgaristan ve Romanya'nın bu çekimserliğine son verilecekti.

Ana saldırı 18 Mart 1915'te yapıldı ve Müttefik filosunun hezimetleriyle sonuçlandı. Bunun üzerine kara ordusu ile Gelibolu yarımadasının ele geçirilmesine karar verildi. Böylece Müttefik filosu Boğazdan rahatça geçebilecekti. Bunun için Çanakkale'ye

güçlü kara birlikleri gönderildi. İlk çıkarma 25 Nisan'da Seddülbahir ve Arıburnu'na yapıldı. Bu tarihten Ağustos 1915'e kadar süren muharebeler mücadelenin ilk aşamasını oluşturmaktadır. İtilaf devletleri bu döneme kadar bir başarı sağlayamayınca daha büyük kuvvetler göndermek zorunda kaldı. Ağustos ayında Suvla koyuna çıkarma yapıldı. Ağustos ayında yapılan şiddetli saldırılar bir sonuç vermedi. Her iki taraf ağır kayıplar verdi. Bu başarısızlıklar üzerine Bulgaristan Almanya'nın safında Dünya savaşına katıldı. Böylece Almanya ile Osmanlı Devleti arasında doğrudan karadan bağlantı sağlandı. Kasım 1915'te Çanakkale Cephesine gönderilen General Charles Monro Gelibolu'nun tahliyesini önerdi. İngiliz Harbiye Nazırı Lord Kitchener bunun üzerine bizzat cepheye geldi ve komutanların görüşlerini aldı. O da Gelibolu'nun tahliyesi kararını kabul etmek zorunda kaldı. Kesin karar 7 Aralık 1915 tarihinde verildi. Arıburnu ve Anafartalar'daki Müttefik kuvvetler tahliye edilerek Selanik Cephesi'ne kaydırıldı. Seddülbahir'deki kuvvetler ise yerlerinde bırakıldı. Buradaki kuvvetlerin tahliye işi 9 Ocak 1916'da tamamlandı.¹

Çalışmamızla ilgili aldığımız istatistikî bilgiler İngiliz Harbiye Nezaretî'nin Mart 1922'de yayınladığı "**Statistics of the Military Effort of the British Empire During the Great War 1914-1920**" adlı eserden alınmıştır. Adı geçen eser 880 sayfadan oluşmaktadır. Bu çalışmanın 1922 gibi oldukça erken bir dönemde yayınlanmış olması dikkate değerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin çeşitli cepheleri hakkında çok önemli istatistikî bilgiler vermesi bakımından önemli bir kaynak olduğu kanaatindeyiz. Haziran 1916'da İngiliz Harbiye Nazırı olan Lloyd George (Aralık 1916'da başbakan) askeri harekâta dair istatistiklerin özetlerinin aylık yayınlanmasını sağlamıştır. 1922'de yayınlanan bu çalışma belirtilen özetlerden derlenerek güncellenmiştir.²Bu eserde yer alan bazı rakamların nihai rakamlar olmadığını belirtmek gerekir. Buna rağmen, ortaya konan bilgilerin genel rakamları ve ortalamaları etkilemeyeceğini belirtmek isteriz.

Otuz üç bölümden oluşan bu hacimli eserde, İngilizlerin dünya savaşındaki tüm cephelerde savaşan kuvvetlerin sayısı, kayıplar, silâh altına alınanlar, cephane, hava kuvvetleri, ordunun yaptığı kontratlar, savaş masrafları, malzemeler, iâşe, kantinler, nakliye araçları, askeri demiryolları ve ülkedeki deniz nakliyatı, askerlerin konaklamaları, savaşan tarafların gücü, ihtiyat, topları, düşman esirleri, Fransa'daki İngiliz savaş hattı, disiplin, hava akınları, askeri harekât hakkında yayınlanan raporların listesi gibi geniş konularda genellikle tablolar halinde ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmamızda, yukarıda belirtilen eserde yer alan bilgilerden Çanakkale cephesi ile ilgili olanlar seçilmiştir. Bunlar, Çanakkale cephesindeki İngiliz zayi-

1 Bu süreç hakkında geniş bilgi için bkz. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı*, c. V; C. F. Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, (haz. Metin Martı), İstanbul, Arma Yayınları, 2005, c. 1-2; Winston S. Churchill, *The World Crisis*, Vol. I-II, London, Odhams Pres Limited, 1939.

2 The War Office, *Statistics of the Military Effort of the British Empire During the Great War 1914-1920*, London, 1922, s. 11.

atının miktarı ve oranı, hasta sayısı, mezar ve gömülenlerin sayısı, savaş sırasında askeri harekât ile ilgili yayınlanan raporların listesi, toplam kuvvet, Avustralya, Yeni Zelanda, Hintli ve Kraliyet Newfoundland Alayının zayıatı ile aylara göre tüm kuvvetin ayrıntılı zayıat listeleridir.

Savaş boyunca Çanakkale'deki toplam İngiliz kuvveti 468.987, ölü miktarı 33.522, kayıp, esir ve yaralı miktarı 86.207, toplam zayıat 119.729 olarak verilmiştir. Ancak aylara göre verilen ayrıntılı kayıp tablosunda toplam 119.696 olarak verilmiştir ama genel toplamda verilen rakamları hesapladığımızda toplam zayıatın subay, astsubay ve er olarak 120.240 olduğu tespit edilmiştir.

Çanakkale cephesi ile ilgili verilen bilgiler genel olarak tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Çanakkale'deki İngiliz kuvveti:³

Maksimum kuvvet	Toplam kullanılan kuvvet	Subayların geçirdiği gün sayısı	Astsubay ve erlerin geçirdiği gün sayısı
127.737	468.987	1.033.299	27.697.399

Çanakkale'de muharebe kayıplarının oranı⁴

(Sadece İngiliz muvazzaf ve kara birlikleri için)(hastalıktan kayıplar hariç)

	Ölü %	Yaralı %	Kayıp veya esir %	Toplam %
Çanakkale	6.32	14.93	1.58	22.83

Muharebe kayıplarının toplam yüzdesi⁵

	Toplam	Gönderilen her askere karşılık kayıp oranı
Çanakkale	22.83	Gönderilen her 9 askere karşılık 2 kayıp

3 TheWar Office, *Statistics of*, s. 739.

4 TheWar Office, *Statistics of*, s. 248.

5 TheWar Office, *Statistics of*, s. 248

Çanakkale'deki ölü miktarı⁶ (30 Kasım 1919'a kadar elde edilen bilgilere göre)

	Ölü ya da yaralardan ölenler		Hastalık veya diğer sebeplerden dolayı ölenler		Toplam	
	Subay	Astsubay ve er	Subay	Astsubay ve er	Subay	Astsubay ve er
Muvazzaf ve Gönüllü Ordu	1.045	14.610	103	3.008	1.148	17.618
Kolonilere ait	461	9.804	15	629	476	10.433
Kraliyet Donanma Tümeni	128	2.123	5	233	133	2.356
Hintli	28	1.262	-	68	28	1.330
Toplam	1.662	27.799	123	3.938	1.785	31.737

Çanakkale Cephesi ile ilgili hasta sayısı: 25 Nisan 1915-7 Ocak 1916 arasında hastanelerdeki toplam tüm rütbelerdeki hasta sayısı 107.376 olarak verilmiştir.⁷ Açık bir şekilde Çanakkale adı geçmemekle beraber verilen tarihlere bakıldığında Çanakkale cephesi ile ilgili olduğuna şüphe yoktur.

Avustralyalıların zayıtı: Ölü, yaralı, kayıp ve esir yaklaşık 26.000 ve yaklaşık 24.000 hasta olarak verilmiştir.⁸ Bununla beraber çalışmamızın sonunda yer alan tablolardan Avustralyalıların aylara göre ve toplam zayıtın miktarı rahatlıkla görülecektir.

Yeni Zelandalıların zayıtı(Ocak 1920 tarihine kadar elde edilen bilgilere göre)⁹

Ölü		Yaralardan ölenler		Hastalıktan ölenler		Kayıp		Yaralı		Toplam	
S	A ve E	S	A ve E	S	A ve E	S	AveE	S	AveE	S	A ve E
80	1.822	28	515	8	242	0	0	208	4.544	324	7.123
S: Subay				A ve E: Astsubay ve er							

6 TheWar Office, *Statistics of*, s. 243.

7 TheWar Office, *Statistics of*, s. 240.

8 TheWar Office, *Statistics of*, s. 759.

9 TheWar Office, *Statistics of*, s. 771.

Kraliyet Newfoundland Alayının zayıatı(31 Aralık 1919 tarihine kadar elde edilen bilgilere göre)¹⁰

Ölü		Yaralardan ölenler		Hastalıktan ölenler		Kayıp		Yaralı		Toplam	
S	A ve E	S	A ve E	S	A ve E	S	A ve E	S	A ve E	S	A ve E
1	17	0	13	0	18	7	86	0	0	8	134
S: Subay				A ve E: Astsubay ve er							

Çanakkale’de Görev Yapmak Üzere Hindistan’dan Gönderilenler(31 Aralık 1919 tarihine kadar elde edilen bilgilere göre)¹¹

Muharip				Muharip olmayan Hintli	Toplam	
İngiliz Subayı	İngiliz Astsubay ve Erleri	Hint subayı	Hintli Astsubay ve Er		İngiliz	Hintli
42	18	90	3.041	1.819	60	4.950

Toplam Hintli zayıatı (31 Aralık 1919’a kadar derlenen rakamlar)¹²

Ölü			Yaralı			Kayıp			Esir		
S	DR	HS	S	DR	HS	S	DR	HS	S	DR	HS
33	1.591	127	72	3.578	111	---	101	---	---	---	---
S: Subay			DR: Diğer Rütbeliler			HS: Hizmet Sınıfı			Toplam: 5.613.		

İngiliz Kayıpları Toplamı(Ocak 1920 tarihine kadar elde edilen bilgilere göre)¹³

Ölü, yaralardan ve hastalıktan ölenler dâhil		Kayıp ve Esir		Yaralı		Toplam Kayıplar	
Subay	Astsubay ve Er	Subay	Astsubay ve Er	Subay	Astsubay ve Er	Subay	Astsubay ve Er
1.785	31.737	258	7.431	3.010	75.508	5.053	114.676

¹⁰ TheWar Office, *Statistics of*, s. 775.

¹¹ TheWar Office, *Statistics of*, s. 777.

¹² TheWar Office, *Statistics of*, s. 778.

¹³ TheWar Office, *Statistics of*, s. 739.

Muvazzaf ve Gönüllü Orduda Sınıflarına Göre Astsubay ve Er Zayıtı(14 Mart 1920 tarihine kadar elde edilen verilere göre)¹⁴

Muvazzaf Ordu								
	Süvari	Topçu	Mühendis	Piyade	Makinelî Tüfek	Tank	Diğer	Toplam
Ölü	17	354	246	9.710	-	-	359	10.686
Yaralı	21	956	480	25.964	-	-	524	27.945
Kayıp	-	-	20	4.572	-	-	220	4.812
Toplam		1.310	746	40.246	-	-	1.103	43.443

Gönüllü Ordu						
	Süvari	Topçu	Mühendis	Piyade	Diğer	Toplam
Ölü	710	93	339	5.629	161	6.932
Yaralı	1.609	239	567	14.518	442	17.675
Kayıp	107	-	5	2.194	144	2.450
Toplam	2.426	332	911	22.341	747	26.757

8 Şubat 1920'ye kadar rapor edilen toplam zayıt (hastalar dâhil)(08 Şubat 1920'de verilen bilgilere göre)¹⁵

	Ölü		Yaralı		Kayıp (esirler dâhil)		Toplam	
	Subay	Diğer Rütbeler	Subay	Diğer Rütbeler	Subay	Diğer Rütbeler	Subay	Diğer Rütbeler
Muvazzaf Ordu	757	10.686	1.176	27.945	152	4.812	2.085	43.443
Gönüllü Ordu	391	6.932	695	17.375	100	2.450	1.186	26.757
Avustralya	362	7.779	639	17.261	---	---	1.001	25.040
Yeni Zelanda	116	2.585	208	4.544	---	---	324	7.129
Diğer deniz aşırı askerler	1	48	7	86	---	---	8	134
Hintli ve yerli askerler	28	1.330	61	3.360	---	109	89	4.799

14 TheWar Office, *Statistics of*, s. 249.

15 TheWar Office, *Statistics of*, s. 238-239.

Çanakkale’de Türkler tarafından esir alınan ve tarafsız ülkelere tutulan İngiliz askerleri (5 Nisan 1919 tarihine kadar elde edilen bilgilere göre)¹⁶

	Hala esir olanlar (İsviçre ve Hollanda’dakiler dâhil)		Ölenler		Kaçanlar ve kurtarılanlar		Takas edilen ve ülkelerine geri gönderilenler		Mütarekeden sonra kurtulanlar		Toplam	
	S*	DR**	S	DR	S	DR	S	DR	S	DR	S	DR
Düzenli ve Gönüllü Ordu	---	17	1	95	---	---	5	13	13	160	19	285
Avustralyalı	---	2	---	25	---	1	---	2	6	34	6	64
Yeni Zelandalı	---	---	---	6	---	---	---	1	---	18	---	25
Kraliyet Donanması	---	15	---	17	---	---	---	1	12	53	12	86
Kraliyet Donanma Tümeni	---	---	---	1	---	---	---	1	---	1	---	3
Avustralya Donanması	---	---	---	---	---	---	---	---	3	29	3	29
Hintli Yerliler	---	4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	4
Toplam	---	38	1	144	---	1	5	18	34	295	40	496
	*S: Subay			**DR: Diğer Rütbelerden								

Çanakkale ve Mondros’taki mezarlar ve gömülenlerin sayısı:¹⁷

	Ölü Sayısı	Mezar	Gömülen	Diğer Yerli Askerler	
				Mezar	Gömülen
Muvazzaf ve Gönüllü Ordu Mondros’ta	18.776	4.177 1.513	1.306 ---		
Kraliyet Donanma Tümeni Mondros’ta	2.489	365 556	79 ---		
Kanada Mondros’ta	---	11 4	---		
Avustralya Mondros’ta	9.957 ---	2.336 244	9 ---		
Yeni Zelanda Mondros’ta	2.695	345 128	0 ---		
Newfoundland Mondros’ta	41	8 12	5 ---		
Hintli	1.358	9	14	4	15
Fransız	---	---	93		
Güney Afrikalı	---	---	1		

¹⁶ TheWar Office, *Statistics of*, s. 329.

¹⁷ TheWar Office, *Statistics of*, s. 345-349.

Mezarları kayıt altına alınan ve gömüldükleri rapor edilen subay, astsubay ve erlere dair rakamlar¹⁸

	Kayıt altına alınan ve doğru olduğu kabul edilen mezarlar (30 Nisan 1920 tarihi itibarıyla)	Gömüldüğü rapor edilen ancak henüz mezarları bilinmeyenler
Çanakkale	7.258	1.523
Mondros	2.557	---

Çanakkale ve Mondros'tan dönen mezar ve gömülenlere dair rakamlar (20 Mayıs 1920'ye kadar)¹⁹

	Mezarlar	Gömülenler
Çanakkale	7.297	1.548
Mondros	2.557	---

Savaş sırasında Çanakkale'deki askerî harekât ile ilgili yayınlanan raporların listesi:²⁰

The London Gazetesi'nde Yayınlanmıştır.		
Raporun tarihi	Gazetenin Numarası	Tarihi
20 Mayıs 1915	29217	6 Temmuz 1915
26 Ağustos 1915	29303	20 Eylül 1915
11 Aralık 1915	29429	6 Ocak 1916
6 Mart 1916	29541	10 Nisan 1916

Çanakkale Cephesinde Aylara Göre Zayıat (22 Nisan 1915-8 Ocak 1916)²¹

Aşağıdaki tablo incelendiğinde Nisan ayına ait rakamların Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarına göre düşük görülmesi yanıltıcı olabilir. 25-30 Nisan günlerindeki rakamlar altı günlük olup çıkarmanın yapıldığı ilk günleri kapsamaktadır. Bu nedenle, altı güne ait zayıat rakamlarının oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Ağustos ayındaki yeni çıkarma ile şiddetlenen saldırılar sonunda zayıat rakamları (yaklaşık 47.000) zirve yapmıştır. Sonraki aylarda zayıat rakamları düşme eğilimine girmiştir. Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık aylarındaki İngiliz zayıatı Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarının altında kalmıştır. Bunda, artık yeni saldırılarla bir sonuç elde edi-

18 TheWar Office, *Statistics of*, s. 344.

19 TheWar Office, *Statistics of*, s. 351.

20 TheWar Office, *Statistics of*, s. 715.

21 TheWar Office, *Statistics of*, s. 284-287

lemeyeceği düşüncesinin ağırlık kazanmasının da etkili olduğu söylenebilir. Verilen rakamlara bakıldığı zaman, 1.253 subay ile 20.284 astsubay ve erin ölü, 417 subay ile 7.580 astsubay ve erin yaralardan öldüğü, 127 subay ile 4.405 astsubay ve erin hastalıktan öldüğü, 3.010 subay ile 75.510 astsubay ve erin yaralandığı, 252 subay ile 7.402 astsubay ve erin kayıp ve esir olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda genel toplam kısmında, Avustralyalıların zayıt toplamında 1.023 subay ile 25.071 astsubay ve er olduğu bilgisi verilmiştir. Rakamları topladığımızda 1.035 subay ile 25.609 astsubay ve er olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hata düzeltilerek genel toplamdaki rakamlar buna göre verilmiştir.

Ayrıca Kraliyet Donanma Tümeni'nin toplam ölü kısmında 2.356 astsubay ve erin olduğu görülürken yapılan hesaplamada 2.350 rakamı çıkmaktadır. Bu hata düzeltildiği gibi toplam zayıt kısmında verilen 7.198 rakamı da 7.192 olarak düzeltilmiştir.

Kısaltmalar aşağıdaki tabloda yer alan bilgiler ile ilgili olup sayfa düzenine sığdırmak amacıyla yapılmıştır.

S:Subay; **AE:** Astsubay ve Er; **MO:** Muvazzaf Ordu, **Gİ:** Gönüllü İhtiyat; **A:** Avustralyalı; **YZ:** Yeni Zelandalı; **H:** Hintli; **Nf:** Newfoundland²²; **T:** Toplam; **KDT:** Kraliyet Donanma Tümeni.²³

Aylar	Kuvvet	Ölü		Yaralardan Ölenler		Hastalıktan Ölenler v.s.		Toplam Ölü		Yaralı		Kayıp ve Esir		Zayıt Toplamı	
		S	A E	S	A E	S	A E	S	A E	S	A E	S	A E	S	A E
1915-25-30 Nisan	MO	49	195	18	121	0	65	57	981	110	2738	1	186	168	3905
	GI	1	30	1	13	0	0	2	43	6	176	2	18	10	237
	A	49	594	12	191	0	14	61	799	110	2.641	0	0	171	3.440
	YZ	8	267	3	75	0	19	11	361	26	672	0	5	37	1.038
	T	107	1.668	24	400	0	98	131	2.184	252	6.227	3	209	386	8.620
	KDT	2	10	0	7	0	0	2	17	7	107	0	0	9	124
Mayıs	MO	28	363	15	120	1	9	44	492	90	2.187	1	81	135	2.760
	GI	15	218	10	99	0	6	25	323	64	1.527	0	29	89	1.879
	A	75	1.730	26	443	0	24	101	2.197	230	4.995	0	11	331	7.203
	YZ	18	578	7	91	0	7	25	676	31	815	0	13	56	1.504
	H	1	120 ²⁴	0	0	0	0	1	120	14	365	0	6	15	491
	T	137	3.009	58	753	1	46	196	3.808	429	9.889	1	140	626	13.837
	KDT	33	462	8	223	1	3	42	688	87	1.882	0	0	129	2.570
Haziran	MO	112	1.036	20	243	0	9	132	1.288	177	3.256	21	314	330	4.858
	GI	73	1.138	22	292	0	25	95	1.455	160	3.792	29	824	284	6.071
	A	12	253	10	183	0	9	22	451	63	1.262	0	0	85	1.713
	YZ	6	57	2	73	0	7	8	137	29	516	0	0	37	653
	H	10	591 ²⁵	0	0	0	0	10	591	7	1.087	0	56	17	1.734
	T	213	3.075	54	797	0	50	267	3.922	436	9.913	50	1.194	753	15.029
	KDT	32	475	8	201	0	37	40	713	43	1.361	0	2	83	2.076

22 Kanada'daki Newfoundland adlı eyaletten gelenler.

23 Tablodaki sıralama orijinal metin esas alınarak hazırlanmıştır. Bu nedenle Kraliyet Donanma Tümeni toplamının altında yer almıştır.

Temmuz	MO	18	171	7	159	0	43	25	373	58	1.128	0	41	83	1.542
	GI	44	667	23	229	1	37	68	933	78	2.228	11	408	157	3.569
	A	11	132	9	104	2	44	22	280	46	1.117	0	0	68	1.397
	YZ	1	49	3	31	2	50	6	130	9	223	0	0	15	353
	H	2	25 ²⁶	0	0	0	1	2	26	3	118	0	0	5	144
	T	76	1.044	42	42	5	175	123	1.742	194	4.814	11	449	328	7.005
	KDT	15	185	3	3	0	28	18	339	30	642	0	0	48	981
Ağustos	MO	293	3.182	70	1.268	5	228	368	4.678	588	15.214	126	4.124	1.082	24.016
	GI	93	1.195	17	489	1	88	111	1.772	248	5.903	56	1.136	415	8.811
	A	83	1.971	16	516	6	74	105	2.561	140	4.771	0	0	245	7.332
	YZ	39	842	9	169	3	62	51	1.073	100	2.150	0	0	151	3.223
	H	9	386 ²⁷	1	0	0	7	10	393	25	1.255	0	44	35	1.692
	T	517	7.576	113	2.442	15	459	645	10.477	1.101	29.293	182	5.304	1.928	45.074
	KDT	3	48	4	64	2	50	9	162	9	182	0	0	18	344
Eylül	MO	16	235	5	249	5	180	26	664	47	1.060	0	32	73	1.756
	GI	7	250	8	195	7	144	22	589	39	1.206	2	15	63	1.810
	A	11	134	5	158	2	89	18	381	31	808	0	0	49	1.189
	YZ	0	6	6	27	2	38	8	71	5	123	0	0	13	194
	Nf	0	2	0	1	0	3	0	6	2	25	0	0	2	31
	H	0	56 ²⁸	0	0	2	8	2	64	1	189	0	2	3	255
	T	34	683	24	630	18	462	76	1.775	125	3.411	2	49	203	5.235
	KDT	3	56	2	29	1	48	6	1333	5	98	0	0	11	231
Ekim	MO	11	176	11	166	10	234	32	576	52	894	2	15	86	1.485
	GI	7	153	6	123	5	309 ²⁹	18	585	36	812	0	7	54	1.404
	A	3	79	2	82	3	112	8	273	13	568	0	0	21	841
	YZ	0	6	1	5	1	26	2	37	3	25	0	0	5	62
	Nf	0	4	0	5	0	3	0	12	3	21	0	0	3	33
	H	0	36 ³⁰	0	0	0	12	0	48	3	108	0	0	3	156
	T	21	454	20	381	19	696	60	1.531	110	2.428	2	22	172	3.981
	KDT	2	35	3	19	0	25	5	79	8	74	0	0	13	153
Kasım	MO	18	319	13	152	10	295	41	766	37	1.065	1	13	79	1.844
	GI	5	184	9	102	7	242	21	528	23	837	0	5	44	1.370
	A	7	288	3	181	4	116	14	585	26	866	0	0	40	1.451
	YZ	0	10	1	10	1	32	2	52	2	54	0	0	4	106
	Nf	1	6	0	2	0	1	1	9	2	16	0	0	3	25
	H	0	29 ³¹	3	0	0	5	3	34	4	128	0	1	7	163
	T	31	836	29	447	22	691	82	1.974	94	2.966	1	19	177	4.959
	KDT	1	25	0	5	2	18	3	48	2	84	0	0	5	132
Aralık	MO	3	6	13	134	8	325	24	465	2	55	0	5	26	525
	GI	9	198	6	110	7	117	22	425	40	872	0	8	62	1.305
	A	1	49	3	43	4	120	8	212	5	232	0	0	13	444
	YZ	1	16	0	14	2	18	3	48	3	66	0	0	6	114
	Nf	0	14	0	3	0	4	0	21	0	24	0	0	0	45
	H	0	20 ³²	0	0	0	17	0	37	4	110	0	0	4	147
	T	14	303	22	304	21	601	57	1.208	54	1.359	0	13	111	2.567
	KDT	4	56	1	15	1	22	6	93	5	268	0	13	11	374
1916 Ocak	MO	4	105	1	38	3	149	8	292	15	348	0	1	23	641
	GI	2	5	1	107	4	98	7	210	1	22	0	0	8	232
	A	0	0	0	19	0	42	0	61	0	0	0	0	0	61
	H	0	0	0	0	0	17	0	17	0	0	0	0	0	17
	T	6	110	2	164	7	306	15	580	16	370	0	1	31	951
	KDT	2	62	0	9	0	13	2	84	3	142	0	0	5	226
	MO ³³				32		79		111						111
	GI				9		60		69						69
T				41		139		180						180	

26 Yaralardan ölenler dâhil.

27 Yaralardan ölenler dâhil.

28 Yaralardan ölenler dâhil.

29 128 boğulmuş kişi dâhil.

30 Yaralardan ölenler dâhil.

31 Yaralardan ölenler dâhil.

32 Yaralardan ölenler dâhil.

33 Buradaki ve alttaki sütunda yer alan rakamları 1916 Ocak yılına ait üstte verilen MO ve Gİ rakamlarına ek oldukları kanaatindeyiz.

Genel Toplam	MO	552	6.388	163	2.682	42	1.616	757	10.686	1.176	27.945	152	4.812	2.085	43.443
	GI	256	4.038	103	1.768	32	1.126	391	6.932	695	17.375	100	2.450	1.186	26.757
	A	252	5.330	86	1.926	33	1.082	371	8.338	664	17.260	0	11	1.035	25.609
	YZ	73	1.831	32	495	11	259	116	2.585	208	4.644	0	18	324	7.247
	Nf	1	26	0	11	0	11	1	48	7	86	0	0	8	134
	H	22	1.263 ³⁴	4	0	2	67	28	1.330	61	3.360	0	109	89	4.799
	T	1156	18.876	388	6.882	120	4.161	1.664	29.919	2.811	70.670	252	7.400	4.727	107.989
	KDT	97	1.408	29	698	7	244	133	2.350	199	4.840	0	2	332	7.192
		1253	20284	417	7.580	127	4.405	1797	32269	3010	75.510	252	7.402	5.059	115.181

En alt satırdaki bilgiler genel toplam göz önünde tutularak tarafımızca eklenmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada yararlandığımız İngiliz resmi yayınında ayrıntılarına kadar inerek verilen bilgilerin değerli olduğuna inanıyoruz. Başta İngilizler olmak üzere sömürgelelerinden Çanakkale cephesine gönderilen milletlerin zayıfına dair rakamlar, subay, astsubay ve er düzeyinde tasnifi, cephede görev yapanların sınıflarına göre (süvari, topçu, mühendis, piyade vs) tasnifi ile mezarlarına dair rakamların ortaya konması Çanakkale cephesinin Türk ordusu dışındaki boyutlarını göstermesi açısından dikkate değerdir. Verilen bilgilerle Türk ordusuna dair benzer konuların mukayesesi imkânı olabilecektir.

Çanakkale Cephesi ile ilgili verilen bu istatistikî verilerin, bu cephe ile ilgili yanlış bilgilerin ve aşırı rakamların (örneğin İngilizlerin bu cephede yaklaşık 250.000 ölü verdikleri gibi) önüne geçeceğine inanıyoruz. Görüldüğü üzere İngiliz resmi zayıfı ölü, yaralardan, hastalıktan ve sair sebeplerden ölenler ile yaralı, kayıp ve esir olarak yaklaşık 120.000 civarındadır.

Türk resmi makamları tarafından aradan geçen yüz yıla yakın bir süredir İngilizlerinkine benzer bir çalışma ortaya koymamış olması üzücüdür. Bu eksikliğin de en kısa zamanda giderileceğini umuyoruz.

34 Yaralardan ölenler dâhil.